

Yaşam

S a r g u n T o n t

Uçun Kuşlar Uçun...

Hangi yaşta olursa olsun uçan bir kuşa bakıp ta "Ah, ben de onlar gibi olabilsem " diye iç çekmeyen bir insan yoktur sanırım. Bizleri yeryüzüne kelepçeleyen yerçekimine karşı onların kazandığı zafer bu hayranlığın yalnız bir boyutudur, tabii. Doğa en güzel renkleri, en lirik melodileri onlara hediye etmiş. Bizlere de hayran hayran seyretmek ve dinlemek kalmış. Tabii böyle muhteşem yaratıklara şairlerin ilgisiz kalacağı düşünülemez. Kuşlarla ilgili şiirlerde en sık rastladığımız temaların başında özgürlük gelir. İngiliz şairi Shelly, Tarla Kuşu adlı şiirinde bu kavramı ne güzel ifade eder:

*Yükseklere, daha yükseklere
Bu dünyadan kopmuşsun
Sanki ateşten bir bulut gibi.*

Tevfik Fikret seyretmekle yetinmeyerek birlikte havalanmak ister:

*Oalım her beliyeden salım
Uçalım âsmâna dönmeyelim
(Her felaketten sağ kurtulalım
Uçalım göklere, dönmeyelim)*

Kafese hapsedilmiş bir kuş ise esareti simgeler. Romalı şair Boethius'un (M.S 480) "Kafesteki kuşa bal dahil, ihtiyacı olan her şey verildiği halde o yine ormanım, yine ormanım diye inilder" ve atalarımızın "Bülbülü altın kafese koymuşlar, yine de vatanım diye inlemiş" sözlerinde belirtildiği gibi.

Kuşlar şairlerin aklına çeşitli metafor ve benzetmeler getirir. "Eşini kaybetmiş bir kuş gibi karlar" (Cenap Şahabettin) "Yağan kar gibi kanatlarını açmış güvercinler" (Emile Zola) "Sanki bir yarış teknesinde kürek çeker gibi uçan zarif pelikanlar" (Geor-

ge Garrett) "Bir avuç çakıl gibi saçılan serçeler" (William H. Gass), "Leylekler ve pelikanlar havada sallanan kurdeler gibi uçtular" (Hans Christian Andersen) "Beyaz kandiller gibi uçan kuğukuşları" (Lawrence Durrell), "Kırılan dalgardan bir köpük gibi yükselen deniz kırlangıcı" (Robert Hass) gibi. Bir çok toplumlarda baykuş bazen akıllı bir filozof, bazen felaket habercisi olarak bilinir. Kartal kuvvetin, güvercin barışın, bülbül hüznün simgesidir.

Aristoteles'ten günümüze kadar kuşlar biliminsanlarının en çok ilgisini çeken yaratıklar arasındadır. Charles Darwin'in Galapagos adalarında ispinoz kuşları ile ilgili yaptığı çalışmalar evrim teorisinin temel taşı oluşturmuş doğal seçim kavramını kanıtlamış, ekolojide "bölgesel egemenlik" dediğimiz bir canlının belirli bir araziye sahip çıkarak koruması ilk kez

kuş bilimci Eliot Howard'ın aklına kiraz kuşlarını seyrederken gelmiş, etoloji (hayvan davranışı) bilimin temelleri Konrad Lorenz'in kazlar üzerinde yaptığı deneylerle atılmıştır.

Ah, diyeceksiniz, bu satırları okurken, ben de kuşları çok severim ama ne Tevfik Fikret gibi şiir yazabilirim ne de bilimsel çalışma yapabilecek kadar eğitim gördüm. Size bir müjdem var: Hemen bir kuş gözlem topluluğuna üye olun, böylelikle hem estetik duyularınızı tatmin eder hem de ortaokul biyoloji dersinde çaktığımız halde sınırlı da olsa bilimsel çalışmalara katılabilirsiniz.

Kuş gözlemciliği çok kolay fakat o kadar da keyifli doğa sporlarından biri. Tek ihtiyacınız ufak bir dürbün, bir rehber kitabı ve kalem kağıt. Geziler genellikle hafta sonlarında gruplar halinde yapılıyor. Mekan bir dere boyu olabileceği gibi bir orman köşesi de olabilir. Dirsek dirseğe kuşları izlediğiniz ve zaman zaman bilgi alışverişinde bulunduğunuz bay veya bayan bir astrofizikçi olabildiği gibi bir tiyatro oyuncusu olabilir.

Kuş gözlemciliği Batı ülkelerinde o kadar yaygındır ki sadece İngiltere'nin Kraliyet Kuşları Koruma Derneğinin bir milyondan fazla üyesi var. ABD'de de milyonlarca insan bu tür derneklere üye. Gururla söylüyoruz ki son yıllarda ülkemizde, bir çoğu üniversitelerde olmak üzere çeşitli kuruluşlar var. Türkiye Kuş Derneği başkanı arkadaşım kuşbilimci Dr. Can Bilgin'in bana söylediğine göre özellikle kuş sayımlarında amatör üyeler çok yardımcı oluyormuş.

Belki şaşıracaksınız ama kuş gözlemciliğinin geçmişi o kadar eski değildir. Her ne kadar insan kuş ilişkileri çok eski zamanlara kadar dayansa da tarih boyunca özellikle Batı toplumlarında, kuşlara sadece etinden tüyünden faydalanılan herhangi bir av hayvanı olarak bakılırdı. Kuş merak ve sevgisini halk arasında yayılmasını en çok bir adama borçluyuz: Gilbert White.

1720 yılında İngilterede doğmuş olan White, Oxford Üniversitesini bitirdikten sonra bugün bile haritada zor bulabileceğiniz Selborne kasabasında ömrünün sonuna kadar rahiplik yapmayı tercih etmiştir. Doğaya çok meraklı olan White bir yandan remi görevini yaparken diğer boş zamanlarında kuşları inceleyip onların yeyip ne içtiklerini, nasıl bir yaşam sürdükleri hakkında topladığı bilgileri bir not defterine kaydedermiş. White'ın bu çalışmaları zamanın ünlü kuş bilimcilerinden Thomas Pennant'ın kulağına gitmiş. Pennant, White'a buluşlarını kendisine mektup şeklinde yazmasını önermiş. Böylelikle iki adam arasında yıllar süren bir fikir alış veriş başlanmış. Bir süre sonra bu ikiliye mesleği avukatlık olan Daines Barrington'da katılmış. Bu mektupların bir kitap halinde basılmasını da Barrington önermiş ve ortaya The Natural History and Antiquities of Selborne (Selborne'nun Doğal Tarihi ve Eski Zamanları) çıkmış.

Kitap White dahil hiç kimsenin hayal edemeyeceği bir ilgiyle karşılanmış. Kitabı okul çağlarında okuyan Charles Darwin anılarında 'Bu kitabı okuduktan sonra insan ornitoloğtan (kuş bilimcisi) başka ne olmak isteyebilir ki' diye yazar. Zamanın ünlü şairlerinden Coleridge ne kadar "hoş, şirin bir kitap" diyerek White'a övgü yağdırmış. Gelmiş geçmiş en büyük ressamlarından John Constable bu kitabı "yaratan akla her zaman imrendim" demiş. İsterseniz gelin, lafı fazla uzatmadan, sizlere bir örnek sunalım. İşte 8 Temmuz, 1773 yılında Daines Barrington'a yazdığı mektuptan bir alıntı.

"Bildim bileli bizim kilisenin saçaklarının altında yavrulayan iki beyaz baykuş vardır. Bunların özellikle üreme mevsimlerinde davranışlarını inceledim... Güneş batmasından yarım saat önce (ki o sıralarda fareler de orta-

ya çıkar) hucuma geçerek dere boylarında ve çalılar arasında avlanırlar... Bu kuşları bir saat boyunca izlediğim zaman ikisinden birinin her 5 dakikada bir geriye dönerek yuvayı kontrol ettiğini gördüm ve bu becerikli kuşların kendileri kadar yavrularını da düşünmeleri benim dikkatimi çekti."

Biraz sonra yuvaya dönüş en ince ayrıntılar gözardı edilmeden anlatılır:

"Avlarını pençeleriyle tutarak yuvaya kadar uçarlar ve önce kiremitlerin üzerine konarlar, saçaklara inebilmek için pençeleri gerekli olduğundan fareyi gagalarına alıp boş kalan pençeleriyle saçaklarda yürüyebilirler. (Bundan emin değilim ama) sanırım beyaz baykuşlar ötmezler, bütün o bağırma çağırımlar sanırım koruda yaşayan baykuşlardan gelir..."

White çok önemli bir keşif yaptığı zaman bile mütevaziliği elden bırakmaz: "Bazı gençler Wolmer ormanının kenarındaki gölette keklük palazı veya yaban ördeği avlamaya gittiler ve bir çoğunu canlı olarak yakaladılar... Bunların arasında tüyleri yeni çıkmış yaban ördekleri de gördüm ve biraz

inceledikten sonra bunların çamurcun kuşu olduklarını anladım: bu beni çok mutlu etti. O zamana kadar ben İngilterenin güneyinde bu kuşların yaşadığını bilmiyordum ve beni çok mutlu eden bu buluşa doğa tarihinde önemli bir olay olarak bakabiliriz."

Tabii her doğa sever gibi White da sevgili kuşların yanı sıra diğer canlıların da ekosistemdeki önemini unutmaz. Örneğin solucanlara övgüler yağdırır. Sanırım Charles Darwin'in yaşamının sonuna doğru yazdığı kitabı sırf solucanlara ayırmasında White'ın büyük etkisi olmuştur. Sonuç olarak doğa tarihçileri kuş gözlemciliğini bu mektupların başlattığında hemfikir.

Peki ama diyeceksiniz kuşlar ne alemde. Durumları pek parlak değil. Aşırı avlanma, pestisitler ve onları yerlerinden yurtlarından eden çarpık kentleşme- bunların hepsi sevgili kuşların geleceğini tehlike altına sokuyor. Bu günkü durumu da yine bir mektup çok güzel açıklıyor. Mektubu kuşların ağzından Malazyalı şair Usman Awang yazmış:

"Kuş Toplumundan Valiye Mektup Sayın Vali,

Biz kuşlar parlak bir sabah terk edilmiş meclis binasının çatısında bir toplantı yaptık.

Kelebekler de toplantıya özel misafir olarak katıldı. Her ne kadar senin için oy vermediyse de, bizlere verdiğiniz Yeşil Kent vaadini tutmanızı istiyoruz... Yazıklar olsun, doların yeşili uğruna kentin yeşilini yok ettiniz."

Sanırım bu mektubu hangi kent valisine gönderirseniz gönderin, yanlış adres diye geri gelmeyeceğinden emin olabilirsiniz.

Sargun A. Tont